

Fotó: Fekete Attila

A BÜNTETÉS-VÉGREHAJTÁSI PÁRTFOGÓ FELÜGYELŐI TEVÉKENYSÉGEK FEJLESZTÉSE

A büntetés-végrehajtási pártfogó felügyelői tevékenységek fejlesztése című pályázati projekt, amely a Nemzeti Bűnmegelőzési Tanács támogatásával valósult meg, azt a célt szolgálta, hogy a reintegrációs tevékenységeikért felelős – elsősorban büntetés-végrehajtási pártfogó felügyelői – személyi állomány a munkavégzéséhez szervesen kapcsolódó képzést kapjon. Ennek érdekében két tréningen vettek részt, az egyiket a csoportos foglalkozások, a másikat az egyéni esetkezelés módszertanát ismerhették meg. Ezt követően saját büntetés-végrehajtási intézetükben, a gyakorlatban alkalmazták a tanultakat, csoportfoglalkozásokat, tréningeket tartva és egyéni esetvezetést végezve. Az eredmények magukért beszélnek, különböző témakörökben a csoportfoglalkozásokon 423, a tréningeken 420, az egyéni esetkezelésekkel pedig 553 elítéltet értek el a körülbelül 4 hónapos pályázati időszak alatt.

The project named “Developing the Activities of the Prison Probation Service” was financially supported by the National Council for Crime Prevention. The aim of the project was to provide training for those – mainly members of the Prison Probation Service – personnel, who are responsible for the reintegration activities. To receive a training very closely related to their work they attended two courses: in the framework of the first course they could learn the methodology of the group sessions, while during the other course they focused on the individual case management. After finishing the courses they applied the learnt knowledge in practice at their workplace: they held group workshops and training sessions as well as doing individual case management. The numbers reached speak for themselves, as during the approximately 4 months test period they reached 423 clients during group sessions and 420 clients with training sessions held on various topics, while on the other hand they reached 553 inmates through individual case management.

Bevezető

Jelen tanulmány „A büntetés-végrehajtási pártfogó felügyelői tevékenységek fejlesztése” című, BM-15MI-0054 azonosítószámú, a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága Fogvatartási Ügyek Szolgálat Pártfogó Felügyelői Osztálya (a továbbiakban: PFO) által benyújtott, és a Nemzeti Büntelmegelőzési Tanács által támogatott pályázat tapasztalatait kívánja bemutatni. A pályázat lényege a büntetés-végrehajtási pártfogó felügyelők (a továbbiakban: bv. pártfogó felügyelők) képzése, melynek célja a csoportfoglalkozások és tréningek megtartására való felkészítés, valamint az egyéni esetkezeléshez kapcsolódó ismeretek elsajátítása, majd a csoportvezetés és egyéni esetkezelés gyakorlati alkalmazása volt. Tekintettel arra, hogy a megvalósítás számos reintegrációs törekvést magában foglalt, fontosnak tartjuk ezek bemutatását.

Az elítéltek társadalmi reintegrációjának és ezáltal a bűnisméltés megelőzésének elősegítése nemes feladat. Ugyanakkor számos nehézséggel is jár, amelyeket egy projekt megtervezésekor figyelembe kell vennünk. Amíg egy elítélt a büntetés-végrehajtási intézet (a továbbiakban: bv. intézet) falain belül tartózkodik, viszonylag könnyen elérhető, a szegényes ingerkörnyezet megkönnyíti a bevonhatóságot, a velük való foglalkozást. A benti élet „mássága”, az irrealisztikus jövőkép és tervek más perspektívába helyezik az éppen aktuálisan történő eseményeket. A fogvatartottak nehezen néznek szembe veszteségeikkel, mivel gyakorlatilag nem is szembesülnek ezekkel olyan módon, ahogyan a szabad életben. A társas kapcsolataik sokszor elszegényednek, a jövőre vonatkozó terveik elszakadnak a valóságtól, leginkább remény- és fantáziavezéreltek. Ennek természetesen énvédő funkciója van, ilyen értelemben tehát segítik a bezártsággal való megküzdést.

A szabadulást követően az elítéltek számos nem várt problémával találkozhatnak. Mindenképpen fontos, hogy azok a szakemberek, akik szabadultak reintegrációjával szeretnének foglalkozni, ezzel tisztában legyenek annak érdekében, hogy hatékony és valós segítséget nyújtsanak számukra.

Egy ilyen típusú projekt megtervezésekor számolni kell azzal, hogy szabadulás után az elítéltek nehezen vonhatók be bármilyen foglalkozásba, egyáltalán a kapcsolattartás nehéz velük. A bv. pártfogó felügyelőknek ilyen szempontból megvan az előnyük, hogy a pártfogó felügyelet hatálya alatt álló személyek részére kötelező a jelentkezés a feltételes kedvezményük megtartása érdekében. Civil szervezetként ez a kapcsolattartás csak önkéntesen elképezhető, azonban a vállalható indikátorok megbecslése számukra pont ezért problematikus.

Rövid szakirodalmi kitekintés¹

„A szabadságvesztés-büntetés végrehajtásának operatív célja az elítélt reintegrációjának előmozdítása, amelynek kiteljesítéséhez széleskörű társadalmi összefogásra van szükség.

1 Ahogyan a fejezet címe mutatja, jelen írás nem törekszik a széleskörű szakirodalmi áttekintésre és annak elemzésére, megelégszik néhány fontosabb momentum kiemelésével.

ség. Az új törvény egyik fontos üzenete: a büntetés-végrehajtási szervezet tevékenysége egy nagyon fontos szolgáltatás a társadalom számára, amely a reintegrációs tevékenységben ölt testet.² Ennek érdekében elengedhetetlen, hogy a bv. intézetek a fogvatartási tevékenység mellett a legkülönbözőbb módon foglalkozzanak az elítéltekkel, hiszen a cél csak így valósulhat meg.

A strukturált csoportos foglalkozás előnyeit mutatja be Budavári-Takács Ildikó³. Azon túl, hogy a csoportfoglalkozás kevésbé időigényes, mint az egyénekekkel való foglalkozás, ennek a műfajnak számos előnye van. A csoport képes támogató közeget biztosítani, összetartozás érzését kiváltani, többféle szempontot egyszerre bemutatni. Ahogy tanulmánya bevezetőjében írja: „A csoportban történő munka a viselkedés szociális jelentését képes értelmezni, mert más személyekkel összefüggésében kerül elemzésre az egyén viszonyulása.”⁴ Nem nehéz belátni, hogy a bv. intézetben a reintegrációs tevékenységgel – a személyi állomány kapacitását figyelembe véve – sokkal több fogvatartottat lehet csoportban, mint egyénileg elérni. A csoportozás előnye továbbá az egyéni foglalkozással szemben, hogy könnyebben szabályozhatók az intimitás megjelenésének szintjei, hiszen akár a szociális munka, akár a pszichológia eszköztárával is foglalkozunk valakivel, az egyéni helyzetben a fókusz olyan erősen rá koncentrál, hogy sokkal könnyebb mély, akár regresszív érzéseket előhívni az adott személyből, amelyeket a börtönkörülmények között nem egyszerű kézben tartani. A csoportban minden tag megkövetelheti a neki járó figyelmet, így jobban ellenállnak az egyes személyektől jövő érzelmi hullámnak.

A fogvatartottak idejének lekötése, programok szervezése megkönnyíti mind az elítéltek, mind a személyi állomány dolgát. Csima⁵ az elmúlt néhány év statisztikai eredményeiről szóló elemzésében bemutatja, hogy a bv. intézetekben a munkáltatásba, foglalkoztatásba, oktatásba bevont fogvatartotti létszám növekedése az ellenük induló fegyelmi eljárások csökkenését eredményezte. Fontos, hogy a szokásos, hétköznapi tevékenységeken túl olyan újszerű kihívások is megjelenjenek a fogvatartottak életében, amelyek a megszokásból kiemelik őket. A Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága ennek érdekében többek között pályázatokat ír ki a bv. intézetek, valamint a fogvatartottak részére, segítve ezzel a kreativitás és az énhatékonyság érzésének kibontakozását.⁶ Amerikai vizsgálatok alapján⁷ a bv. intézeten belüli oktatás és munkaerőpiaci tréningek pozitív hatásai a szabadulást követően többféle módon jelentkezhetnek, még akkor is, ha a szabadulók nem képesek egyformán profitálni ebből. A vizsgálatok szerint azok az első szabadságvesztés büntetést töltő személyek, akik a bv. intézetben oktatásban részesültek, szabadulásuk után könnyebben elhelyezkedtek és tartották meg munkahelyüket, magasabb fizetést kaptak és csökkent a visszaesési arányuk azokéhoz képest, akik nem vettek részt ilyen jellegű tevékenységben.⁸ A bv. intézetben történő munkáltatás maga pedig a munka értékét, a rendsze-

2 Schmejl J. (2015) p. 2.

3 Budavári-Takács I. (2011)

4 Budavári-Takács I. (2011)

5 Csima B. (2015)

6 Ilyen programokról olvasható összefoglaló: Barbalics N. (2015), bv. intézeti oldalról pedig: Pesti F. (2015)

7 Fabelo, T. (2002)

8 Fabelo, T. (2002)

resszét, a társadalmi hasznosságot közvetlenül, a tapasztalatokon keresztül tanítja meg a fogvatartottaknak, ezáltal növelve szabadulásuk után a munkaerőpiaci visszailleszkedésüket.⁹

Visher és Travis¹⁰ arra hívják fel a figyelmet, hogy a szabadulást követően a visszailleszkedés sikerét nagyban befolyásolja egy sor olyan tényező, amelynek ismerete segítheti a szakembereket a bűnismétlés megelőzésében. Elemzésük szerint a bv. intézetbe bekerülés előtti életvitel, beleértve a munkahelyi tapasztalatokat és munkaerőpiaci készségeket, a bent töltött idő, a fennmaradt kapcsolatok minősége és mennyisége mind hatással van a reintegráció sikerességére vagy éppen kudarcára. Ilyen értelemben nem elég felkészíteni a szabadulás előtt állót arra, hogy a társadalomnak milyen elvárásai vannak vele szemben és mit kell tennie a társadalmi elfogadottság érdekében, hanem szükséges megtalálni azokat a belső és külső erőforrásokat, amelyek lehetővé teszik egy szabaduló számára útja megtalálását és egyben a visszaesés elkerülését. Az elítéltek történetének fontosságára hívja fel a figyelmet Pesti¹¹ is. Meglátása szerint a reintegráció nem lehet sikeres anélkül, hogy ne ismer-nénk meg a bűnelkövetéshez vezető utat.

Előzmények

A 2014-ben bekövetkezett szervezeti átalakulás miatt a pártfogó felügyelői tevékenységek egy része a büntetés-végrehajtási szervezethez került át. A büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról szóló 2013. évi CCXL. törvény (továbbiakban Bv. Kódex) hatálybalépésével a korábbiakhoz képest új feladatokat is kaptak immáron a bv. pártfogó felügyelők. A kezdetkor 30 státuszt adtak át a megyei kormányhivatalok, ami 2015. év végére 55-re emelkedett. Az új típusú feladatok, valamint a létszámbővülés és a fluktuáció következményeképpen szükségesnek tűnt egy olyan módszertani képzés megszervezése a bv. pártfogó felügyelők számára, amelynek segítségével munkavégzésük hatékonyságát növelni lehet, emellett segítséget nyújt abban, hogy az országos gyakorlat egységes legyen. Prioritásként kezeljük azt, hogy a tapasztalt munkatársak szakmai tudásukat átadják a fiatal, esetleg pályakezdő kollégáknak, mivel ezek az ismeretek komoly értékkel bírnak.

Tekintettel arra, hogy a Bv. Kódex kiemelt feladatként határozza meg a reintegrációs gondozást, illetve az elítéltek szabadulását követő pártfogó felügyelet végrehajtását és az utógondozást, a pályázatban ezen tevékenységek fejlesztését tűztük ki célul, melyeknek ráadásul igen nagy szerepe van a bűnismétlés megelőzésében és a társadalomba való visszailleszkedés segítésében, így a pályázati kiírásban szereplő célokkal teljesen összhangban álltak.

A bv. pártfogó felügyelők szakmai képzettsége és háttere szerteágazó, nincs olyan iskolarendszerű képzés, amelynek során a komplex pártfogói feladatok elvégzéséhez, végrehajtásához szükséges ismeretek elsajátíthatók lennének. Éppen ezért fontos

9 Schmehl J. (2015)

10 Visher, A., Travis J. (2003)

11 Pesti F. (2015)

olyan szakmai képzések megszervezése a személyi állomány részére, ahol alkalmuk adódik közös tudás megszerzésére és a tapasztalatok kicserélésére. Utóbbira csak a képzések alkalmával adódik igazán lehetőség, hiszen a tevékenységet országosan végzik, így van olyan bv. intézet, ahol jelenleg egyetlen bv. pártfogó felügyelő látja el a munkát. Nem nehéz belátni, hogy a közel 14 ezer fős elitélti állomány, valamint az átlagosan 3 ezer pártfogó felügyelet alatt álló szabadult ellátásához 55 fő kapacitását a lehető legésszerűbben kell beosztani, ezért a fogvatartotti állomány csoportos tájékoztatása, részükre tréningek megtartása nagy mértékben elősegíti a munkaszervezést.

A már meglévő korábbi szakmai tapasztalatok alapján a szabadult elítéltek nehezen vonhatók csoportba, még nehezebben lehet őket több alkalomra benne is tartani, ezért választottuk a csoportos technikák mellett az egyéni esetkezelést mint támogató területet.

A tervezett projekt egy ívet írt le. A kiindulópontja a bv. pártfogó felügyelők továbbképzése volt, ami a saját munkájukon keresztül végül egészen a társadalomig nyúlik. A megszerzett ismereteket fel kellett használniuk mindennapi munkavégzésük során, a közvetett célcsoport számára (reintegrációs gondozásba vont elítéltek) tréninget és csoportfoglalkozást kellett tartaniuk, illetve – a támogató- és kontroll-funkció egyidejű alkalmazása mellett – (a reintegrációs gondozásba vont elítéltek, pártfoglaltak és utógondozottak) egyéni szükségleteinek és igényeinek megfelelő foglalkozást kellett biztosítaniuk. A bv. pártfogó felügyelők hidat képeznek a bv. intézetben belüli és az azon kívüli világ között. Tevékenységeik célja kettős, egyrészt a bűnisméltés megelőzése, másrészt a társadalomba való reintegráció elősegítése. A bűnelkövetők számára ők képviselik a társadalmat, szociálpozitív mintát adva eléjük.

A program által elérendő célok

A program elsődleges célja az volt, hogy a bv. pártfogó felügyelők részére szervezett továbbképzések keretében olyan szakmai-módszertani ismeretek kerüljenek átadásra, amelyek alkalmazása hozzájárul a pártfogás és a reintegrációs gondozás hatékonyságának növeléséhez, ezáltal hosszú távon a bűnisméltési kockázatok csökkentéséhez.

Elemi:

- az egyéni esetkezelés módszerének fejlesztése, hatékony kommunikációs technikák elsajátítása és alkalmazása;
- a diagnózis behatárolása, egyéniesített cselekvési terv kidolgozása, potenciális megoldások feltárása és alkalmazása, az együttműködési készség és a motiváció fejlesztése, utánkövetés biztosítása;
- csoportépítési technikák elsajátítása és fejlesztése;
- képzés tréningek vezetésére (különböző készségeket fejlesztő vagy a hiányzó készségek kialakítását elősegítő, konfliktuskezelő, munkaerőpiaci ismereteket nyújtó);
- csoportfoglalkozások és tréningek megtartása reintegrációs gondozásba vont elítéltek részére.

A fentiekben foglaltak megvalósítása hozzájárul a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága (a továbbiakban: BvOP) hosszú távú célkitűzéseinek eléréséhez. A továbbképzések közvetlenül nyújtanak olyan szakmai ismereteket a bv. pártfogó felügyelők részére, amelyek egy részét már a projekt megvalósítási időszakában kamatoztatni tudnak az egyéni tanácsadás és esetkezelés, a csoportos foglalkozások és készségfejlesztő tréningek alkalmazásával. Az elsajátított ismereteket a projekt befejezése után is napi szinten alkalmazzák, amelyek hosszabb távon a bűnismétlési kockázatok csökkenését eredményezik.

Nem utolsósorban az ország bv. pártfogó felügyelőinek tartott közös tréning a saját körükben kialakított (és folyamatosan alakít) egy, a szakmai tapasztalatcserét és egymás kölcsönös szakmai segítségét támogató csoportdinamikát.

A program tevékenységi elemeinek bemutatása

A pályázat elkészítésekor nagy hangsúlyt fektettünk arra, hogy a rövid távon megvalósuló elemek hosszú távú eredményeket hozzanak. A bv. pártfogó felügyelők képzése tréningmódszerrel valósult meg, azonban az egyes trénerpárok a megadott szempontok és az előre definiált tematika alapján maguk töltötték meg tartalommal a folyamatot. Két képzést terveztünk, az első a csoportmódszerek, a második az egyéni esetkezelés módszertanának mélyebb megismerését célozta. A képzések kettébontásának okául egyrészt az szolgált, hogy a munkatársak ne essenek ki hosszabb időre a mindennapi feladatvégzésből, másrészt pedig, hogy az első képzésen elsajátított ismeretek feldolgozása után módjuk legyen a trénereknek kérdéseket feltenni. Összességében elmondható, hogy ez a törekvés hasznosnak bizonyult. A résztvevők tanultak többek között a csoportvezetés alapjairól, a csoporttagok motiválásáról, az ellenállás kezeléséről, a tematika összeállításának fontosságáról és módszertanáról, valamint az egyéni esetkezelés során alkalmazandó hatékony információgyűjtésről, az aktív figyelemről, az empátiáról és a segítő attitűdökről. Az elméleti és saját élményű tudás megszerzése után fontosnak tartottuk, hogy a gyakorlatban is próbálják ki azokat. Ennek érdekében minden bv. intézetben legalább egy csoportfoglalkozást és egy 3 alkalomból álló tréninget kellett szervezniük és lebonyolítaniuk a bv. pártfogó felügyelőknek a fogvatartottak részére. A magas ügyszámok és a nagyfokú leterheltség miatt természetesen volt a munkatársakban némi ellenállás, azonban biztosak voltunk abban, hogy a gyakorlati tapasztalatok alapján a bv. pártfogó felügyelők és más szakterületen dolgozó kollégáik meglátják a csoportok erejében rejlő lehetőségeket, amelyek végül megkönnyítik saját munkájukat. Tekintettel arra, hogy a reintegrációs tevékenység a bv. intézet minden szakterületének közös feladata, a munkatársaknak a programok szervezésében szorosan együtt kellett működniük a bv. intézetben dolgozó reintegrációs tisztekkel és pszichológusokkal. Az együttműködés erősítése érdekében feladatul kapták, hogy a képzéseken megszerzett ismereteket a helyi kollégáknak átadják, azokat közösen alkalmazzák. Bár a kezdeti tervekben a képzéseken kizárólag bv. pártfogó felügyelők megjelenését terveztük, ez utóbbi célunk megvalósulását tulajdonképpen segítette, hogy a létszám megtartása érdekében végül reintegrációs tisztek bevonására is sor került. A csoportfoglalkozások és a tréningek tartalmát a bv. pártfogó felügyelők maguk határozták meg a helyi szükségletek és

saját kompetenciájuk alapján. A csoportos módszerek mellett minden, a képzésben részt vett személynek 10 egyéni esetkezelési naplót kellett írnia, amellyel az egyéni esetkezeléshez kapcsolódó szakmai kompetenciájukat mutatták be. A csoportos elemek végrehajtását a PFO munkatársai szűrőpróbaszerűen személyesen ellenőrizték. A munkatársaknak minden feladat megvalósulását dokumentálniuk kellett, majd a dokumentációkat a BvOP-ra küldték, ahol azok ellenőrzése, összesítése és a szakmai beszámoló elkészítése történt.

A Nemzeti Büntelmegelőzési Tanács által megjelölt tevékenységi körökhöz való kapcsolódás

A bv. pártfogó felügyelők 3+2 napos továbbképzése magában foglalta a „Büntetés-végrehajtási intézetben és javítóintézetben tevékenykedő szakemberek képzése és továbbképzése”, valamint „A pártfogás, megelőző és börtönpártfogás fejlesztése, ennek érdekében programok, képzések és továbbképzések szervezése és lebonyolítása” elnevezésű tevékenységeket. A továbbképzések során a munkatársaknak lehetőségük volt olyan módszertant és szakmai ismereteket elsajátítani, amelyek segítik őket mindennapi munkájuk során a reintegráció és a visszaesés megelőzése érdekében folytatott feladatok ellátásában.

A pályázatban vállalt másik két tevékenység, a „Szociális kompetenciafejlesztő tréningek szervezése és lebonyolítása fogvatartottak, javítóintézeti neveltek, illetve a velük foglalkozó szakemberek számára”, illetve „A fogvatartottak, javítóintézeti neveltek munkaerőpiaci elhelyezkedését elősegítő képzések, továbbképzések szervezése és lebonyolítása” a továbbképzésen elsajátított ismeretek gyakorlatba történő átültetését célozta meg. Látható, hogy a kétféle tevékenységcsokor egymásra épül, egyik a másik nélkül hiányos lenne, nem valósulhatott volna meg.

Résztevők

A program közvetlen célcsoportja az országban dolgozó 55 bv. pártfogó felügyelő volt. Mivel a megvalósítás kezdetekor 47 bv. pártfogó felügyelő tudott jelen lenni, így a létszámot reintegrációs tisztekkel töltöttük fel. (Jelen tanulmányban a képzéseken résztvevőket az egyszerűsítés kedvéért bv. pártfogó felügyelőként jelöljük.) Szakmai szempontból tulajdonképpen hasznosnak bizonyult ez a „feltöltés”, mivel a reintegrációs gondozás a bv. pártfogó felügyelők és a reintegrációs tisztek közös feladata. Mindemellett lehetőség nyílt arra, hogy a két szakterület munkatársai közösen tartsanak csoportfoglalkozásokat az elítéltek reintegrációjának elősegítése érdekében.

A képzéseket 6 tréner tartotta, vállalkozói szerződés keretében, kiválasztásukra referenciáik alapján került sor. Szándékosan olyan trénereket kértünk fel, akik szakmai tapasztalataikat nem a büntetés-végrehajtás területén szerezték, annak érdekében, hogy szélesebb értelemben vett módszertani kereteket tanuljanak a résztvevők, mivel a bv. intézetek adta lehetőségek, valamint a fogvatartotti állomány országo-

san nagyon eltérő. Emellett törekedtünk arra, hogy olyan ismereteket szerezzenek a bv. pártfogó felügyelők, amelyekkel a szakmai munkájuk módszertanilag és hatékonyság szempontjából egységesíthető, természetesen az egyéni, személyiségbeli különbözőségek megtartásával és kiaknázásával. A bv. pártfogó felügyelők az ország valamennyi bv. intézetéből eljöttek. Az egyes bv. intézetekben 1-4 fő bv. pártfogó felügyelő dolgozik, a bv. intézet nagysága és a megyei ügyek számának mértéke szerint. Fontos megjegyezni azonban, hogy az országos 55 fős létszám még mindig alacsony, a betanítási és a helyettesítési tevékenységek megoldása nehézségekbe ütközik, főleg azokban a megyékben, ahol egyetlen kolléga dolgozik. Gyakorlatilag személyes, érdembeli kommunikáció a bv. pártfogó felügyelők között a képzések során valósulhat meg, így a tapasztalatcsere és a szakmai összetartozás színteréül is ezek az alkalmak szolgálnak, a továbbképzések adnak lehetőséget arra, hogy a szakmai identitásuk megerősödjön és kollektívaként tudjanak együtt dolgozni, tapasztalatcserékkel és egymás segítése révén. A részt vevő munkatársakat 3 csoportba soroltuk a korábbi szakmai és csoportvezetési tapasztalataik alapján („kezdő”, „középhaladó” és „haladó” csoportok), és a trénerek páros vezetéssel tartották részükre a képzést. A csoportbeosztás abból a feltételezésből indult ki, hogy a hasonló tapasztalatokkal rendelkező tagokban hasonló kérdések merülnek fel, illetve bizonyos kérdések tisztázása nem válik sem unalmassá, sem túl gyorsá.

A bv. pártfogó felügyelők összesen 40 óras (24+16) tréningen vettek részt, amelynek célja olyan ismeretek megszerzése volt, amelyekkel aztán maguk is alkalmassá válnak hatékonyabban csoportmódszereket és egyéni esetkezeléseket alkalmazni. A hatékonyság növelése érdekében nem frontális tanulási módszert választottunk, hanem interaktív, saját élményen alapuló technikákat.

Tulajdonképpen a szakmai iránymutatást és az ehhez kapcsolódó szakmai segítséget a PFO végzi, ezért is tartottuk kiemelten fontosnak, hogy élve a pályázati lehetőséggel, ezt a munkatársak szakmai fejlődésére fordítsuk.

Lényegesnek tartottuk, hogy civil trénerek tartsák a képzéseket, mivel tapasztalataink szerint olyan szempontokat képesek nyújtani, amelyek kizökkentik a rendszerben dolgozókat a mechanikus gondolkodásmódjukból, ezáltal új megoldások és lehetőségek keresésére serkentve őket.

A közvetett célcsoport tagjait a bv. pártfogó felügyelők és a programban részt vevő reintegrációs tisztek választották ki. A csoportfoglalkozásokon és tréningeken általában olyan jogerősen elítélt fogvatartottak vettek részt, akiknek szabadulási idejük nagyjából fél éven belül várható.

A közvetett célcsoport (elítéltek/pártfogoltak/utógondozottak) elérése nehezebbnek bizonyult. Tekintettel arra, hogy a szabadultaknak tartott csoportfoglalkozás megtartása szinte lehetetlen, így a bv. pártfogó felügyelők a bv. intézetekben tartották meg a csoportos foglalkozásokat és tréningeket. A bv. pártfogó felügyelők munkájuk során csak jogerősen elítélt személyekkel jogosultak foglalkozni, így a megyei bv. intézetekben dolgozók nem minden esetben találtak 15 főt, akiket a foglalkozásokba be lehetett volna vonni. Annak érdekében, hogy a pályázatban vállalt létszámok tarthatók legyenek, a letöltő házakban dolgozó kollégák vállaltak nagyobb létszámú csoportokat és/vagy több csoport megtartását. Ennek eredményeképpen sikerült teljesíteni a vállaltakat: összesen 423 fő került bevonásra a csoportfoglalkozásokba és 420 fő vett részt tréningeken.

Az egyéni esetkezelés alanyai (553 fő) változatos képet mutatnak, mivel szerepelnek benne fogvatartottak és szabadult elítéltek egyaránt. Értelemszerűen a reintegrációs tisztek leírásaiban csak fogvatartottak szerepelnek, míg a bv. pártfogó felügyelők a reintegrációs gondozás mellett pártfogó felügyelet alatt állók, illetve reintegrációs őrizetbe helyezettek eseteit is ismertették.

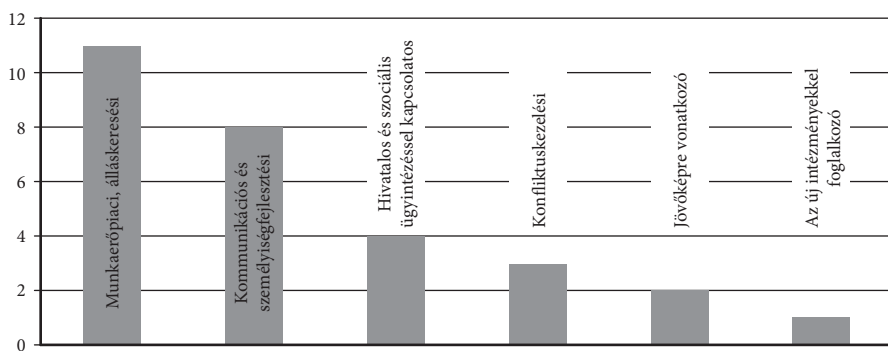
Eredmények

A bv. pártfogó felügyelők a részükre szervezett tréningek végén az elsajátított szakmai ismereteikről egy-egy feladatlapon adtak számot, valamint a képzést elégedettségi kérdőívben jellemezték.

Az első továbbképzési rendezvényen összesen 58 fő vett részt, melyet gyakorlati használhatósága, valamint az új ismeretek szerzése szempontjából – 1-5-ig tartó Lickert-skálán mérve – 4,02-ra, illetve 4,23-ra értékelték. A visszajelzések alapján a bv. pártfogó felügyelők és a reintegrációs tisztek elégedettek voltak mind a trénerekkel, mind a megszerzett szakmai ismeretekkel, ugyanakkor nagy kihívásnak érezték a csoportos foglalkozások és tréningek megtartását a fogvatartottak körében.

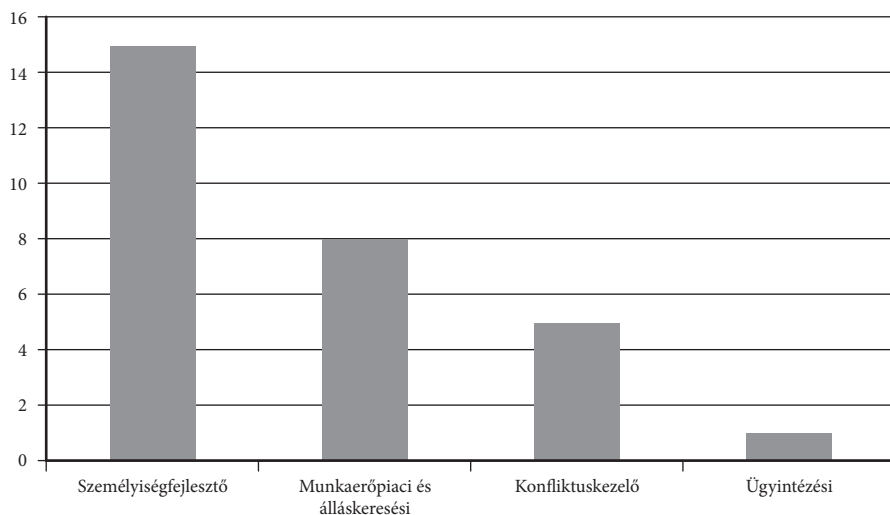
A második alkalommal szintén 58 fő vett részt a továbbképzésen, melyet gyakorlati használhatósága, valamint az új ismeretek szerzése szempontjából 4,33-ra, illetve 4,16-ra értékelték, azaz szemben a múltkori alkalommal, magasabbra értékelték a hasznosíthatóságot és alacsonyabbra az új ismereteket, ami érthető, hiszen a legtöbben idáig még nem vezettek csoportot, azonban az egyéni esetkezelés a napi munkájuk része. Összességében a továbbképzésre 4,38 pontot adtak a múltkori 4 ponttal szemben.

Ezt követően az elsajátított ismereteket alkalmazva csoportfoglalkozásokat, tréningeket tartottak a fogvatartottak részére. Összesen 29 csoportfoglalkozás (a Váci Fegyház és Börtönben 2), illetve 29 tréning (a Veszprém Megyei Büntetés-végrehajtási Intézetben 2 kiscsoportban megvalósuló) végrehajtására került sor. A csoportfoglalkozások tartalmi megoszlása a következőképpen alakult¹²:

1. ábra: Csoportfoglalkozások téma szerinti megoszlása

12 11 db munkaerőpiaci, álláskeresési, 8 db kommunikációs és személyiségfejlesztési, 4 db hivatalos és szociális ügyintézészel kapcsolatos, 3 db konfliktuskezelési, 2 db jövőképre vonatkozó és 1 db az új intézményekkel foglalkozó foglalkozást tartottak a munkatársak.

A tréningek megoszlása a témakörök tekintetében¹³:

2. ábra: A tréningek téma szerinti megoszlása

Az elítéltek – szintén 5 fokú Lickert-skálán – a csoportfoglalkozásokat összességében 4,16-ra, a tréningeket pedig 4,24-re értékelték átlagosan. A szövegesen tehető észrevételek összegzése alapján az elítéltek hasznosnak és érdekesnek találták ezeket az alkalmakat, ezért szeretnék, ha máskor is, több alkalommal, akár hosszabb időtartamban folynának ilyen jellegű összejövetelek. A fogvatartottak motiválása csoportos eseményeken való aktív részvételre sosem egyszerű feladat, mivel a bv. intézetben betöltött vélt vagy valós státuszukat a többiek előtt tartani igyekeznek. Bár számtalan tényező függvénye az egyes csoportok sikeressége, mégis általánosságban elmondható, hogy a munkaerőpiaci és álláskeresői témát találták leghasznosabbnak a fogvatartottak. Szakirodalmi ismereteink¹⁴ (pl. Vischer & Travis, 2003.), illetve különböző kutatási eredmények alapján feltételezhető, hogy ennek oka egyrészt a téma megfoghatóságában van, másrészt kevésbé érinti mélyen a személyeket, harmadrészt a szabadulás előtt állókra jellemző irreális jövőkép tekintetében ez a téma képezi még leginkább a realitáshoz való kapcsolódást. Ennek ellenére fontos, hogy legyenek olyan foglalkozások, amelyek a személyiségfejlődést, a készség- és kompetenciafejlesztést tűzik ki célul, mivel ha akkor nem is feltétlenül, de a szabadulásuk után sokat tudnak belőle profitálni az elítéltek a visszailleszkedéssel járó alkalmazkodási feladataik során.

A reintegráció sikeressége nehezen fejezhető ki konkrétan – akár számokban –, mivel ez önmagában egy sokfelé ágazó, komplex kérdéskör. A fentieket figyelembe véve azonban annyi mindenképpen kijelenthető, hogy ezeknek az „odafigyelő és

13 A tréningek tartalmi bontása alapján 15 db személyiségfejlesztő, 8 db munkaerőpiaci és álláskeresői, 5 db konfliktuskezelő és 1 db különféle ügyintézéshez kapcsolódó tréning

14 Visher, A., Travis J. (2003)

törődő” reakcióknak a visszailleszkedésben nyújtott szerepük az elítéltek szemében szubjektíven mindenképpen hasznosnak, segítőnek és ily módon sikeresnek minősült. A bv. pártfogó felügyelőkkel való kapcsolattartás, illetve maga a kapcsolat, az odafigyelés, ugyanakkor emellett az ellenőrzés, a kontrollfunkció által hatékony segítséget jelent az elítéltek társadalomba való visszailleszkedésében, ami hosszútávon a bűnismétlés megelőzésének záloga.

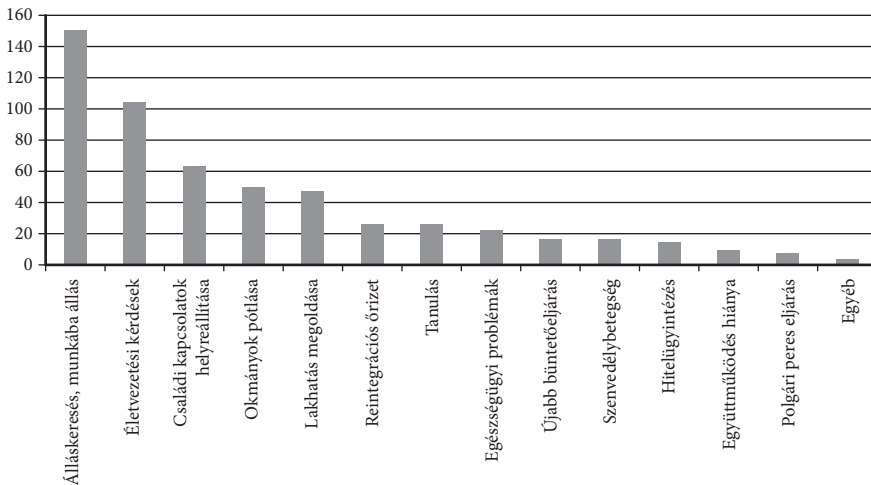
A későbbiekben az általuk tartott csoportfoglalkozásokat és tréningeket az azokon részt vevő fogvatartottak értékelték, szintén elégedettségi kérdőíven.

A csoportfoglalkozásokat – a pártfogók képzéséhez hasonlóan – 1-5-ig tartó skálán kellett értékelnük különböző szempontok szerint. Az elhangzottak hasznosíthatóságát átlagosan 4,17-re, az új ismereteket 3,96-ra, a foglalkozásokat pedig összességében 4,16-ra pontozták.

A tréningek értékelése a következőképpen alakult: hasznosíthatóság szintén 4,17, az új információk 4,05, a tréningek pedig összességében 4,24 átlagértékűek.

Mind a csoportfoglalkozásokra, mind a tréningekre adott értékek tekintetében elég nagy szórás jellemző, aminek többféle oka is lehet. Egyrészt nem minden bv. pártfogó felügyelőnek sajátja a csoportmódszer, sokan most tartottak először ilyen jellegű foglalkozást. Ennek ellenére az ellenőrzés tapasztalatai alapján elmondható, hogy minden munkatárs megtette a tőle telhetőt, így szakmai szempontból maximálisan helyálltak. Másik oka lehet a nagy szórásnak, hogy hogyan sikerült a csoporttagokat megválasztani. Nem minden esetben volt lehetőség a megkezdés előtt az egyéni elbeszélgetésekre, így a fogvatartottak a legkülönbözőbb motivációkkal és elvárásokkal jelentek meg az alkalmakon.

Az 553 egyéni esetkezelés a következő témák köré csoportosítható¹⁵:

3. ábra

15 álláskeresés, munkába állás: 151 db, életvezetési kérdések: 104 db, családi kapcsolatok helyreállítása: 63 db, okmányok pótlása: 49 db, lakhatás megoldása: 47 db, reintegrációs őrizet: 26 db, tanulás: 25 db, egészségügyi problémák: 22 db, újabb büntetőeljárás: 17 db, szervedélybetegség: 17 db, hiteligysíntezés: 14 db, együttműködés hiánya: 9 db, polgári peres eljárás: 6 db, egyéb: 3 db (pártfogolt felkutatása: 1 db, névváltoztatás: 1 db, nem találta az irodát: 1 db)

Látható, hogy a felőlet területek, témák igen széleskörűek, szinte mindegyik a társadalomba való reintegrációra irányult.

Az álláskereső mint téma fontosságát igazolják az esetkezelési naplók, mivel az 553 esetből a legpopulárisabb (összesen 151) ez volt. Az esetkezelési naplók nagy része pozitív kicsengésű, mivel sikerült az elítéltek/pártfogoltak/utógondozottak életében valamilyen előrelépést elérni. Sokszor ezek önmagukban nem nagy horderejű dolgok, ugyanakkor pont ezek az apróságok tudnak valakit továbblendíteni vagy éppen megállítani az útján. Ezek a megoldások a bűnisméltés megelőzése szempontjából kedvezőek, az életfeltételek alakítása ugyanis csökkenti a visszaesési kockázatot.

A csoporttechnikák alkalmazása során több bv. intézet is meghívott külső előadókat, főleg a helyi kormányhivatal Foglalkoztatási Főosztályának munkatársait, hogy az álláskereső információkat első kézből osszák meg a szabadulásra váró elítéltekkel. Több esetben is segítséget nyújtott a foglalkozások tematikájának kialakításában és a megvalósításban, illetve a szupervíziós feladatok ellátásában a bv. intézetek pszichológusa, ami nagyban segítette a kollégák biztonságérzetét, magabiztosságát.

Az egyéni esetkezelések tekintetében is segítséget kaptak a képzés során a bv. pártfogó felügyelők. Ez a típusú feladat a mindennapi munkavégzésben kiemelkedő jelentőségű, hiszen mind a fogvatartottakkal, mind a szabadultakkal való foglalkozás jogszabályi kötelezettségük. Az egyes alkalmakról feljegyzést kell készíteniük az ellenőrizhetőség és a nyomon követhetőség érdekében. Ellenőrzési tapasztalataink alapján sokszor a bv. pártfogó felügyelők sokkal többet tudnak ügyfeleikről, problémáikról, aktuális élethelyzetükről, mint amennyit az általuk írt feljegyzések tartalmaznak. Az egyéni esetkezelési napló megírásával azt a célt kívántuk elérni, hogy minél tudatosabban és színesebben írják le a rendelkezésükre álló információkat, hogy az azokat olvasó számára is kialakuljon egy kép az adott személyről. Az egyéni esetkezelésnek az elítélt/pártfogolt/utógondozott egyéni szükségleteihez kell igazodnia, azonban fontos, hogy a segítségnyújtás mellett az önálló ügyintézésre és életvitelre törekvés mindig a szemünk előtt lebegjen. Ebben a folyamatban gyakran szükségessé válik más szervezetek és intézmények bevonása, amelyet a bv. pártfogó felügyelők a lehetőségeikhez mérten jól kihasználtak.

Az egyéni esetkezelések kapcsán tehát más szervezetek bevonása elsődleges feladat, mivel ezekben az esetekben az egyéni szükségletek a meghatározók a társadalmi visszaailleszkedés érdekében. A társzervek bevonására sokkal több lehetőség adódik (és sokkal nagyobb a szükség is), amikor az elítélt már szabadult, vagy akár a reintegrációs őrizetbe helyezése miatt elhagyhatja a bv. intézetet. A bevont szervek segítenek például a hivatalos és szociális ügyintézésekben (ilyenek a gyámhivatal, a hajléktalan szállók, a gyermekjóléti és családsegítő központok, az iskolák, a munkaügyi központok és nem utolsósorban a rendőrség). Az esettanulmányok alapján a bv. pártfogó felügyelők felvették még a kapcsolatot a jogi segítségnyújtó szolgálattal, a Magyar Ökumenikus Segélyszervezettel, kábítószer-függőséggel foglalkozó civil szervezetekkel, a Magyar Vöröskereszttel, valamint a Budapesti Módszertani Szociális Központ és Intézményeivel. Amennyiben szükséges, a munkáltatókat is megkeresik, akár az elhelyezkedés elősegítése, akár a megszerzett állás megtartásának elősegítése érdekében.

A pályázat egyik kiemelkedő eredménye az, hogy a legtöbb bv. intézetben olyan sikeressé váltak a csoportos módszerek, hogy a kötelezőként előírtak teljesítése után

is folytatódtak/folytatódnak azok. Így például, a Fővárosi Bv. Intézetben személyiségfejlesztő tréning, a Budapesti Fegyház és Börtönben szabadulásra felkészítő csoportok és a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Bv. Intézetben személyiségfejlesztő tréning indult vagy indul a közeljövőben, hogy csak néhány példát említsünk.

A projekt fenntarthatósága

A program fenntarthatóságát a gyakorlati szükségessége szavatolja. A bv. pártfogó felügyelők által megszerzett és át/továbbadott ismeretek alapján munkavégzésük hatékonyabbá és célorientáltabbá vált. A szabadulásra való felkészítés csoportos keretek közötti megvalósítása kevesebb időt igényel, mint ugyanezt egyéni keretek között végezni. A sokakat érintő információkat csak egyszer kell közvetíteni, ráadásul a csoporttagok egymást is tudják erősíteni, támogatni, adott esetben informálni egy szakember mentoráló jelenléte mellett. A program önfenntartó jellegét mutatja, hogy több bv. intézet indított már újabb csoportfoglalkozásokat és tréningeket, a kedvező eredmények miatt.

Az egyéni esetkezelés tekintetében elmondható, hogy ez a bv. pártfogó felügyelők napi munkájának mindennapos része, ez a leggyakoribb működési forma, amiben dolgoznak. E tekintetben tehát, jelen pályázat inkább elmélyítő, semmint új ismeretek átadására volt hivatott.

A pályázat keretében megvalósított feladatok egy lépcsőfokot jelentenek abban a folyamatban, amelynek célja a bv. pártfogó felügyelők szakmai munkájának fejlesztése és országos szinten való egységesítése. A cél elérése érdekében azonban nélkülözhetetlen, hogy a továbbiakban is legyenek olyan szakmai képzések és fórumok, ahol lehetőség nyílik a szakemberek eszköztárának bővítésére, a szakmai kérdések és szempontok megvitatására. A folyamatos fejlődés érdekében fontosnak tartjuk, hogy mind a büntetés-végrehajtásban dolgozó, mind a civil szakemberek tartsanak képzéseket. A széleskörű ismeretek és tapasztalatok integrálása elengedhetetlen, mivel a bv. pártfogó felügyelők tevékenységeinek célcsoportját alkotó emberek nagyon sokfélék, részükre rendkívül széleskörű tudás birtokában lehet csak valódi szakmai segítséget nyújtani.

A korábbiakban bemutatottak alapján a projekt „nyeresége” nem kérdéses, annak hasznosíthatósága és felhasználhatósága egyértelmű. Terjesztési lehetősége ugyanakkor a szakma specifikussága miatt szűkre szabott. A büntetés-végrehajtásban dolgozó személyi állománynak mindenképpen érdemes átadni a megszerzett ismereteket és tapasztalatokat, ami jelentősen segítheti a fogvatartottakkal dolgozók együttműködését, team-munkáját.

Ezen kívül a fogvatartottakkal foglalkozó civil szakemberek körében lenne még érdemes egy közös tudásbázist kialakítani. Ez hasznos és eredményes a fogvatartottak reintegrációjának elősegítése érdekében amellet, hogy a civil szervezetek nem rendelkeznek olyan kontroll lehetőségekkel és egyben feladatokkal, amelyeket a büntetés-végrehajtás dolgozóitól jogosan elvárhatunk. A civil szervezetek jelenlétének és a velük való együttműködésnek a fontosságát a bv. szervezet már felismerte, ezért mind országosan, mind helyi szinten különböző együttműködési megállapodások kötettek velük. A bv. pártfogó felügyelők szervezeti áthelyezése előtt a bv. intézetek

a szabadulással szükségképpen el kellett, hogy engedjék az elítéltek kezét, rájuk a továbbiakban hatásuk nem volt. A jelenlegi szerveződés nagy előnye, hogy a szabadságvesztés büntetést az elítéltek életében nem kiszakított időként, hanem az életük folyamatának részeként képes kezelni.

Konklúzió

A projekt elérte a pályázati felhívásban megjelölt célokat, a reintegráció komponentshez kapcsolódóan vállalt tevékenységek megvalósultak. Mind a közvetlen (bv. pártfogó felügyelők és reintegrációs tisztek), mind a közvetett (elítéltek) célcsoport hasznosnak ítélte meg a pályázat keretei között megvalósult tevékenységeket, ami a jövőre nézve jó prognózist jelent. A bv. pártfogó felügyelők mindennapi tevékenysége során az egyéni esetkezelés alapvető feladat, emellett a csoportos foglalkozások és tréningek kiemelt jelentőségűek a tekintetben, hogy egy időben több, hasonló nehézséggel és problémával küzdő személlyel való foglalkozásra adnak lehetőséget. Emellett a csoportdinamika, a sorstársakkal való találkozás és beszélgetés további pluszt jelentenek, amelyekre építeni lehet a hatékonyság érdekében.

A megvalósítás közben és azt követően is megfigyelhető volt, hogy a bv. pártfogó felügyelők pályázattal kapcsolatos kezdeti ijedtsége és ellenállása folyamatosan oldódott, megtapasztalták a projekt értelmét, a vállalt feladatok munkájukhoz hozzáadott értékét, így a tevékenységek fenntartása könnyen vállalható. Ezt bizonyítja az is, hogy több bv. intézetben indultak és indulnak újabb csoportos programok, valamint a reintegrációs tisztekkel végzett közös munka is sokkal gördülékenyebbé és hatékonyabbá vált.

Természetesen van még előttünk fejlődési út, nem állhatunk meg ezen a ponton. A végrehajtás során kitűnt, hogy sokféle képzésre szükség van még, jó lenne hosszabb időtartamú projekteket is tervezni, ahol több lehetőség adódik a szakmai felügyeletre és utánkövetésre. Fontosnak tartjuk, hogy a kollégák részére szupervíziót biztosítsunk, valamint a szakmai tapasztalatszerének teret adjunk. Ezek megszervezése azonban nehéz, nem csak a pénz- és az időhiány miatt, hanem mert az országos lefedettség miatt a bv. pártfogó felügyelők eléggé elszórtan tevékenykednek. Ezt felismerve az idei évben regionális találkozókat szerveztünk és tervezünk továbbiakat is tartani, ugyanakkor az egységes szakmaiság érdekében az országos rendezvények megtartása is elengedhetetlen. Mint korábban már utaltunk rá, a bv. pártfogó felügyelői szakma fiatal, még sok megválaszolendő és kiforratlan kérdés elé néz. A növekvő feladatterhek, a régi tapasztalt kollégák nyugdíjkorhatár felé közeledése egyre sürgetőbbé teszik a szakma megerősödésének szükségességét, amihez a képzések és a gyakorlatok megfelelő arányú megvalósulása elengedhetetlen. Természetesen minden ilyen típusú feladatnál figyelniünk kell arra is, hogy a munkatársak egyediségét és sokszínűségét megtartsuk, tudván azt, hogy lesznek olyanok, akik a csoportos, és lesznek, akik az egyéni foglalkozásokban tudnak és képesek sikeresebbek, hatékonyabbak lenni. Helyi szinten arra kell törekedni, hogy ezekben a szegmensekben is egyensúlyi állapot alakulhasson ki.

Összességében tehát elmondható, hogy a pályázat elérte célját, a bv. pártfogó felügyelők hasznos és hasznosítható képzést kaptak, a tanultakat jó színvonalon átültették a gyakorlati munkájukba, segítve ezzel az elítéltek reintegrációs folyamatát, amely hosszú távon csökkenti a bűnismétlés kockázatát. A pályázat egy folyamatnak, egy szakma fejlődésének egyik állomása, amely már a folytatást, a jövőt is magában hordozza.

Felhasznált irodalom

- Barbalics N. (2015): Fogvatartotti programok a reintegráció jegyében. *Börtönügyi Szemle*, 34:4, 69-75. o.
- Budavári-Takács I., Dr. (2011): Strukturált csoportfoglalkozás felépítése. In: *A tanácsadói módszerek*, 6. fejezet. http://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop412A/2010-0019_A_tanacsadasi_modszerek/ch06.html letöltve: 2016.08.12.
- Csima B. (2015): Reintegrációs tevékenység a büntetés-végrehajtásban. *Hadtudományi Szemle*, VIII. évf. 2., 225-232. o.
- Fabelo, T. (2002): The Impact of Prison Education on Community Reintegration of Inmates: The Texas Case. *Journal of Correctional Education (1974-)* Vol. 53, No. 3 (September 2002), pp. 106-110.
- Pesti F. (2015): Reintegrációs törekvések a Fiatalkorúak Bv. Intézetében. *Börtönügyi Szemle*, 34:1, 11-17. o.
- Schmehl J. (2015): A neveléstől a reintegrációig: a fejlődés útja a legjobb gyakorlatok tükrében. *Börtönügyi Szemle*, 34:1, 1-4. o.
- Visher, A., Travis J. (2003): Transitions from Prison to Community: Understanding Individual Pathways. *Annual Review of Sociology*, Vol. 29., pp. 89-113.